

УДК 61 (479.25) (091)

Ռ. Ս. ՓԱՐՍԱԴԱՆՅԱՆ

ՀԱՅ ԱԿԱՆԱՎՈՐ ԲԺԻՇԿԸ

(Վահան Արծրունու մահվան 25-ամյակի առթիվ)

Հայ բժշկությունը խոշոր ծառայություններ է մատուցել ազանավոր բժիշկ և հասարակական գործիչ Վահան Մարգարի Արծրունին: Սկսած անցյալ դարի 90-ական թվականներից մինչև իր կյանքի վերջը Արծրունին շթուլացող եռանդով ակտիվ գործունեություն է ծավալել հայ բժշկական կյանքի տարբեր բնագավառներում: Նա հիմնել է բժշկական ընկերություններ, հրատարակել գրքեր, կազմակերպել համաճարակների դեմ պայքարող սանիտարական հանձնաժողովներ, բնակչության համար կարդացել դասախոսություններ, պարբերականներում գրել հոդվածներ և այլն:

Վահան Արծրունին ծնվել է 1857 թ. Նոր Բայազետում:

Արծրունին կրթությունը ստացել է Թիֆլիսի 1-ին գիմնազիայում: Այնտեղ նա մասնակցում է ուսանողական անլիզալ կազմակերպություններին և քաղաքական անլիզալ ժողով կազմակերպելու համար հեռացվում է գիմնազիայի 8-րդ դասարանից՝ անբարեհուսության վկայականով: Դա արգելում էր նրան ընդունվել բարձրագույն ուսումնական հաստատություն: Արծրունին ստիպված մեկնում է Փարիզ, որտեղ 1885 թվականին ավարտում է բժշկական ֆակուլտետը և պաշտպանելով դիսերտացիա ստանում դոկտորի աստիճան: Փարիզում Արծրունին մասնագիտանում է քթի, կոկորդի ու ականջի հիվանդություն-

ների գծով և ընտրվում ֆարիզի՝ այդ մասնագիտությունների բժիշկների ընկերություն թղթակից-անդամ:

1889 թվականին նա վերադառնում է Թիֆլիս և նշանակվում քաղաքի սանիտարական բժիշկ: Միևնույն ժամանակ աշխատում է քաղաքային բուժարանում և Թիֆլիսում առաջին անգամ կազմակերպում ընդունելություն բժի, կոկորդի և ականջի հիվանդությունների գծով, ընդ որում աղքատ հիվանդներին ընդունում էր առանց վճարի:

Դեռևս Փարիզում սովորելու տարիներին Արծրունին աշխատակցում է Երևանում 1881—1884 թթ. լույս տեսնող «Առողջապահական թերթ»-ին: Թիֆլիս տեղափոխվելուց հետո նա մեծ աշխատանք է կատարում բժշկա-սանիտարական գիտելիքների մասսայականացման ուղղությամբ: 1892—1893 թթ. խոլերայի համաճարակի ժամանակ Արծրունին դառնում է համաժողովրդական այդ շարքի դեմ պայքարի ամենակտիվ կազմակերպիչներից մեկը: Հրատարակում է գրքեր, բազմաթիվ հոդվածներ է տպագրում «Մշակ»-ում և մյուս պարբերականներում, որպես բժիշկ կամավոր աշխատանքի է անցնում խոլերայի հյուղակներում: Խոլերայի դեմ պայքարելու նպատակով նա այդ տարիներին մեկնում է Երևան:

Արծրունին մեծ ջանքեր է թափում և 1902 թվականին հաջողեցնում է ժողովրդի համար հրատարակել սանիտարական լուսավորական հանդես, որը կրում էր «Առողջապահիկ թերթ» անունը: Հանդեսը հրատարակվել է մինչև 1905 թվականը:

Արծրունին հեղինակ է ավելի քան 30 բժշկական հանրամատչելի գրքույկների, որոնց մեծ մասը վերաբերում է այն ժամանակ Անդրկովկասում լայն տարածում գտած հիվանդություններին:

Առանձնապես խոշոր գործ է կատարել Արծրունին դպրոցական առողջապահության բնագավառում: Բժիշկներ Լ. Տիգրանյանի, Ա. Բաբայանի և Ա. Բուդուղյանի հետ միասին նա դպրոցական հիգիենայի հիմնադիրներից է Հայաստանում: Արծրունին կարողացավ հասնել այն բանին, որ ի հաշիվ կրոնական առարկաների կրճատման, հայկական մի շարք դպրոցներում առողջապահության և ֆիզկուլտուրայի դասավանդում մտցվեց: Նրան հաջողվեց որոշ բարեփոխումներ մտցնել դպրոցներում նաև հիգիենայի հարցերում:

Դպրոցներում կատարած երկարամյա ուսումնասիրությունները Արծրունուն հնարավորություն տվեցին հրատարակել «Դպրոցական առողջապահություն» արժեքավոր աշխատությունը (1885 թ.):

Արծրունին ակտիվ մասնակցություն է ցուցաբերել հասարակական և կուլտուրական բազմաթիվ միջոցառումների, կազմակերպել է կարի ու ձևի, խոհարարական դասընթացներ և այնտեղ աշխատել որպես դասատու: 1889 թվականից սկսած նա ակտիվ մասնակցություն է ունեցել Հայկական հրատարակչական ընկերության աշխատանքներին, որպես բժիշկ աշխատել է Թիֆլիսի արտիստական ընկերությունում:

Արծրունին ջերմորեն ընդունեց սովետական կարգերի հաստատումը: Քաղաքացիական պատերազմի տարիներին նա կարմիր բանակայինների համար ստեղծված ինֆեկցիոն հոսպիտալի գլխավոր բժիշկ էր Պյատիգորսկում, իսկ 1920 թվականին՝ Թիֆլիսի գինվորական հոսպիտալներում աշխատում էր որպես խորհրդատու:

Ինչպես բոլոր բժիշկներին, այնպես էլ Արծրունու համար սովետական կարգերի հաստատումից հետո ստեղծվեցին ստեղծագործական ուժերի ծաղկման լայն հնարավորություններ: 1922 թվականից սկսած մինչև իր կյանքի վերջին օրերն Արծրունին ղեկավարում էր Երևանի պետական համալսարանի բժշկական ֆակուլտետի, իսկ հետագայում՝ բժշկական ինստիտուտի անատոմիայի ամբիոնը:

1922 թվականին ապակետիպով հրատարակվեց Արծրունու «Մարդակազմություն» դասագիրքը, որն իբրև ուսումնական ձեռնարկ էր ծառայում մինչև 1940 թվականը, երբ նա հայերենի թարգմանեց Լիսենկոյի և Դարշկելի անատոմիայի ձեռնարկը:

Դեռևս գիմնազիայում Արծրունին հետաքրքրվել է լեզվաբանության հարցերով: Նա իր ուժերը փորձել է նաև գեղարվեստական գրականության բնագավառում: Արծրունու գրչին են պատկանում անցյալում բավականին հանրահայտ «Պատրանք» վեպը և «Աղջիկ» վիպակը:

Երկար տարիներ Արծրունին զբաղվել է հայ բժշկական տերմինաբանության հարցերով: 1924 թվականին հրատարակվում է նրա «Ռուս-լատին-հայ բժշկագիտական բառարանը», որը մինչև այժմ էլ սեղանի գիրք է հանդիսանում հայ բժիշկների և ուսանողների համար: 1926 թվականին Արծրունին ըստացավ պրոֆեսորի կոչում, 1936 թվականին՝ բժշկական գիտությունների դոկտորի աստիճան:

1930 թ. Հայաստանի կառավարության տրոշմամբ նշվեց Վահան Արծրունու հասարակական և բժշկական գործունեության 45-ամյակը: Այդ օրերին նրան շնորհվեց գիտության վաստակավոր գործչի կոչում:

Գիտական-հասարակական աչքի ընկնող ծառայությունների համար 1943 թվականին Արծրունին պարգևատրվել է Աշխատանքային Կարմիր Դրոշի շքանշանով, իսկ 1946 թվականին՝ «Աշխատանքային արիության համար» մեդալով:

Վ. Արծրունին վախճանվեց 1947 թվականի հուլիսի 29-ին, 91 տարեկան հասակում: